

Rola nauczyciela współorganizującego proces edukacyjny oraz komunikacja i zachowania trudne u dzieci ze Spektrum Autyzmu i Zespołem Aspergera.

1. Rola nauczyciela współorganizującego proces edukacyjny.

Jaka jest rola nauczyciela współorganizującego? Jak nawiązać pozytywną relację z dzieckiem/ucniem? Czym są zachowania trudne? Jak sobie z nimi poradzić? Jak prawidłowo zadziałać podczas takiego zachowania? Jakie działania podjąć, żeby jak najlepiej wspomóc dziecko/ucnia? Jak pomóc dziecku/ucniowi zintegrować się z grupą. Te i wiele innych pytań nurtuje nauczycieli współorganizujących, którzy zaczynają pracę z uczniami ze spektrum autyzmu, z Zespołem Aspergera czy też niepełnosprawnościami sprzężonymi.

Zacznijmy na początek od roli nauczyciela współorganizującego. Jak wiemy wspomaganie odbywa się na trzech płaszczyznach: edukacyjnej, wychowawczej oraz integracyjnej.

Przyglądając się bliżej wspomnianym płaszczyznom rolą nauczyciela współorganizującego jest:

- prowadzenie wspólnie z innymi nauczycielami zajęć edukacyjnych oraz wspólnie z innymi nauczycielami, specjalistami i wychowawcami grup wychowawczych realizowanie zintegrowanych działań i zajęć określonych w programie;
- prowadzenie wspólnie z innymi nauczycielami, specjalistami i wychowawcami grup wychowawczych pracę wychowawczą z uczniami niepełnosprawnymi, niedostosowanymi społecznie oraz zagrożonymi niedostosowaniem społecznym;
- uczestniczenie, w miarę potrzeb, w zajęciach edukacyjnych prowadzonych przez innych nauczycieli oraz w zintegrowanych działaniach i zajęciach, określonych w programie, realizowanych przez nauczycieli, specjalistów i wychowawców grup wychowawczych;
- udzielanie pomocy nauczycielom prowadzącym zajęcia edukacyjne oraz nauczycielom, specjalistom i wychowawcom grup wychowawczych realizującym zintegrowane działania i zajęcia, określone w programie, w doborze form i metod pracy z uczniami niepełnosprawnymi, niedostosowanymi społecznie oraz zagrożonymi niedostosowaniem społecznym;
- prowadzenie zajęć rewalidacyjnych

Możemy powiedzieć, że nauczyciel współorganizujący jest realnym wsparciem w procesie włączania ucznia w życie grupy czy klasy. Idąc dalej tym torem, możemy uznać, że jest drogowskazem i mediatorem w całym tym procesie. Pokazuje swojemu podopiecznemu

możliwości, w jaki sposób postępować, ale jednocześnie powinien dążyć do jak największej samodzielności. Aby jednak w pełni móc wspomóc ucznia trzeba zdobyć jego zaufanie, wejść z nim w interakcję, nawiązać pozytywne relację. Wspomniane zaufanie i pozytywne relacje będą tu największym sprzymierzeńcem w niesieniu pomocy służącej rozwojowi ucznia. I tu pojawia się pytanie: Jak zdobyć to zaufanie i nawiązać relację?

Raun K. Kaufman w swojej książce „Autyzm, przełom w podejściu”(Raun K. Kaufman, 2016, s.194), mówi o koncepcji - trzy E, czyli: energia, ekscytacja i entuzjazm. Energia, ekscytacja i entuzjazm od zawsze były i zawsze będą robić na dzieciach wrażenie. Według autora powinniśmy wykorzystać to i użyć tych trzech E w każdym aspekcie swoich interakcji z dzieckiem. Oznacza to uczynienie swojego głosu i twarzy wyjątkowo ekspresyjnymi, należy również dodać do tego trochę ruchu. Przez taką naszą otwartość, ekspresję, pozytywną energię łatwiej będzie dotrzeć nam do naszego podopiecznego i zainteresować go światem, do którego chcemy przecież go włączyć, i żeby stał się jego częścią. Staram się w pełni wykorzystać tą koncepcję, w każdym działaniu, które podejmuję w swojej pracy. Zauważam, że ta energia, ekscytacja i entuzjazm powodują, że łatwiej mi jest wejść w relację z dziećmi, stają się bardziej ufne, podejmują mniejszą lub większą ciekawość moją osobą a tym samym przyczyniają się do osiągnięcia zamierzonego celu.

W relacji z uczniem ważna również jest kwestia odpowiedniego wycucia czasu. Największym błędem jest chęć nauczania lub postawienia przed dziećmi nowego wyzwania w momencie, w którym nie znajdują się jeszcze na etapie, na którym potrafią przyswajać nowe informacje i nie jest jeszcze na to gotowe. (Raun K. Kaufman, 2016, s. 74). Dlatego powinniśmy obserwować swoich podopiecznych, jak sobie radzą z nabytymi umiejętnościami, czy je przyswoili, czy potrzebują jeszcze czasu. Stawiając wyzwania w odpowiednich dla niego momentach prędkość nauki oraz jakość relacji gwałtownie przyspieszy, dlatego warto podążać za planem nauki dziecka, zamiast za swoim.

Kolejnym ważnym aspektem w relacji z naszym uczniem jest motywacja, która jest głównym motorem postępu. Motywacja jest najważniejszym czynnikiem w procesie przyswajania wiedzy i rozwoju dzieci. Bazując na wrodzonych instynktach i czynnikach motywujących dziecka oraz dobierając odpowiednie metody nauczania, nauka przyjdzie mu bardzo szybko. Jak wiemy, dzieci z zaburzeniami autystycznymi mają tendencję do niezwykłych bądź niezrozumiałych zainteresowań. Możemy stwierdzić, że to co neurotypowe dzieci uznają za motywujące, rzadko kiedy interesuje dzieci ze spektrum, co powoduje, że tradycyjne metody nauczania nie mają szans na ich zmotywowanie. Ważne dlatego jest, aby w pełni poznać dziecko i jego zainteresowania, które mogłyby się przyczynić do jego motywacji i postępu w podejmowanych działaniach.

Ważne w pracy nauczyciela współorganizującego jest poznanie jaką metodę przyswajania informacji preferuje jego podopieczny. Według Ellen Nothbom, dzieci rozwijające się w standardowy sposób mogą się uczyć przy użyciu wielu różnych metod, natomiast dzieci z autyzmem mogą preferować jeden styl uczenia się, prawie zupełnie odrzucając wszystkie inne.(Ellen Notbohm, 2017, s.111). Wśród metod tych wyróżnia się metodę sekwencyjną, w

której osoby uczące się, lubią polecenia wydawane krok po kroku. Często dobrze idzie im uczenie się na pamięć i lubią wizualnie uporządkowane otoczenie. Osoby, którym bardziej odpowiada podejście Gestalt lub metoda globalna przyswajają informację w większych kawałkach, najpierw dokonują przeglądu całości, następnie dzielą je na mniejsze części. Zwolennicy metody naturalnej najlepiej uczą się w środowisku naturalnym, wśród naturalnie występujących zjawisk. Ważny jest dla nich kontakt ze zwierzętami oraz z przyrodą, mogą charakteryzować się niezwykłą umiejętnością kategoryzacji, organizowania i przechowywania wiadomości. Kinestetycy natomiast uczą się poprzez działanie, starają się doświadczyć świat poprzez większe oraz mniejsze ruchy ciała. Lubią między innymi wspinaczkę, bieg, taniec. Czerpią przyjemność z rękodzieła oraz posługiwania się różnymi przyborami. Metoda przestrzenna zainteresuje osoby, które lubią planować, budować, rysować rzeczy, które widzą w swoim umyśle. dobrze radzą sobie też z mapami, puzzlami, diagramami czy też wykresami.

Gdy poznamy swojego ucznia i zrozumiemy w jaki sposób przetwarza informacje, będziemy mogli wskazać mu drogę do osiągnięcia sukcesów w zajęciach szkolnych, dzięki czemu nabierze on większej pewności siebie niezbędnej do pokonywania trudności w różnych zadaniach i wydarzeniach..

2. Komunikacja i zachowania trudne.

Jak wiemy komunikacja stanowi nieodłączną rolę w kontaktach społecznych. Komunikacja oznacza to, w jaki sposób porozumiewamy się ze sobą. W codziennym życiu przekazujemy mnóstwo informacji za pomocą słów osobom z naszego otoczenia. Możemy uznać, że rozmowa jest najbardziej naturalnym sposobem porozumiewania się między ludźmi. Ma ona charakter dwustronny i interaktywny, co oznacza, że uczestnicy dialogu zamieniają się rolami: raz mówią, a raz słuchają. Na komunikację składa się nie tylko język mówiony, ale też niewerbalny, czyli mimika, gesty, pozycja ciała, ruchy oczu, dystans fizyczny.

Pojęciami wartymi uwagi są też: kompetencje językowe i kompetencje komunikacyjne. Jak opisuje w swoim artykule autorka (*Kurcz, 2000, za: Wojciechowska pod red. Obrębska, 2017, s.16-17.*) komunikacja językowa odnosi się do łącznej umiejętności posługiwania się językiem, czyli do zdolności rozumienia i tworzenia zdań w danym języku, a także wykorzystania języka odpowiednio do sytuacji. Natomiast bez kompetencji komunikacyjnej człowiek nie jest w stanie gromadzić efektów i wyników posługiwania się językiem. Kompetencja komunikacyjna stanowi umiejętność posługiwania się systemem językowym i niejęzykowym w interakcjach społecznych. Bez tej umiejętności człowiek nie mógłby w pełni uczestniczyć w życiu społecznym.

Jak wiemy osoby ze spektrum autyzmu, w tym z zespołem Aspergera mają trudności z komunikacją, nawiązywaniem kontaktu wzrokowego, odczytywaniem niewerbalnych sygnałów, radzeniem sobie z ludźmi, sytuacjami społecznymi, umiejętnością dopasowania się do zmieniających się okoliczności oraz spełniania prośb i poleceń innych osób. Możemy sobie

tylko wyobrazić jak ciężko jest nie móc swobodnie kontaktować się z otoczeniem, wyrazić swoich myśli, uczuć, potrzeb, obaw czy też pragnień. Ponadto osoby z autyzmem mają trudności ze rozumieniem metaforycznego znaczenia słów i sytuacji, żartów czy ironii. Usłyszane wypowiedzi rozumieją bardzo dosłownie bez uwzględnienia przenośni i kontekstu.

Uczniowie nie potrafiąc skomunikować się z klasą, grupą pozostają na uboczu, ciężko im wejść w interakcję z grupą. Do pomocy często tu wkraczają nauczyciele współorganizujący, którzy pomagają się włączyć tym osobom w życie klasy czy grupy. Jak zauważa autorka (Notbohm, 2017, s.87), narzędzie umożliwiające funkcjonalną komunikację, jakiegokolwiek by ono było, jest bardzo ważne dla każdego dziecka a w szczególności dla dziecka z autyzmem. Jeżeli potrzeby dziecka nie będą mogły być zaspokojone a obawy rozwiane to jego świat może stać się strasznym miejscem, pełnym niezrozumienia i frustracji. Jeżeli dziecko zostanie pozbawione możliwości funkcjonalnej komunikacji, możemy się spodziewać, że jego frustracja i strach znajdą ujście w zachowaniu, bo tylko w taki sposób będzie potrafiło zakomunikować, że w jego otoczeniu coś nie układa się po jego myśli.

Zapewnienie rozwiązań jakim jest obecność dodatkowej osoby w oddziale przedszkolnym lub klasie zapewnia wszystkim uczniom sprawniejszą organizację bieżącej pracy. Niewątpliwie przyczynia się do zapewnienia uczniom z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, oraz uczniom z niepełnosprawnościami sprzężonymi, uczęszczającym do ogólnodostępnych jednostek oświatowych, działań zaspokajających ich indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne.

Ważne jest, aby zadania nauczyciela współorganizującego w odniesieniu do komunikacji dziecka z autyzmem dotyczyły:

- zadbania o aranżację otoczenia w taki sposób, aby dawało dziecku poczucie bezpieczeństwa (np. sala z ograniczoną ilością bodźców rozpraszających uwagę);
- dawania dziecku poczucia bezpieczeństwa i stwarzaniu takich sytuacji, w których będzie mógł przekazywać swoje umiejętności;
- dążenia do tego, aby bodźcem wyzwalającym pożądane zachowanie dziecka było polecenie nauczyciela prowadzącego zajęcia;
- wypracowania sposobu komunikacji między dzieckiem i nauczycielem, dzieckiem i kolegą, dzieckiem i kolegami,
- ukierunkowania uwagi dziecka na osoby wchodzące z nim w interakcje poprzez stosowanie metod terapeutycznych (np. modelowania, cieniowania);
- uczenia rozumienia przez dziecko sygnałów płynących do niego z otoczenia i odpowiedniego sposobu reagowania na nie;
- niwelowania zaburzeń porozumiewania się między dzieckiem a środowiskiem; tłumaczenia dziecku sposobów postępowania innych osób;
- wspomagania transferu wiadomości i umiejętności nabytych przez dziecko w szkole i domu;
- rozwijania komunikacji dziecka poprzez uczenie inicjowania zadawania pytań, udzielania odpowiedzi, konstruowania dialogów ich rozwijania i podtrzymywania

- rozwijania większej socjalizacji i samodzielności;
- ustalania systemu wzmocnień zachęcających dziecko do podjęcia określonej sytuacji zadaniowej;
- rozwijania wewnętrznej motywacji dziecka do nauki i inicjowania kontaktów społecznych;
- uczenia ogólnie akceptowanych zachowań społecznych, wspomagając ich generalizację na różne środowiska, w których przebywa dziecko;
- rozwijania umiejętności nieodzownych do podjęcia pracy w grupie/klasie (prawidłowego siedzenia, podnoszenia ręki w celu odpowiedzi na pytanie nauczyciela lub zgłoszeniu problemu, reagowania na sprawdzanie listy obecności itd.);
- pomagania w inicjowaniu kontaktu z dziećmi i jego podtrzymywaniu;
- podpowiadania umiejętności, których dziecko nie potrafi;
- pomagania w realizowaniu programu edukacyjnego;
- aranżowania sytuacji zadaniowych i uczenia się współdziałania, naśladowania zachowań rówieśników potrzebnych do funkcjonowania w danym środowisku;
- wspomagania w dzieleniu wspólnego pola uwagi z innymi;
- podwyższania jakości relacji z innymi osobami (podtrzymywanie, znajomości i reguł inicjowania kontaktu);
- zachęcania do kontaktu z innym człowiekiem;
- eliminowania zachowań przeszkadzających w nauczaniu (np. stereotypie, rytuały, zachowania opozycyjne itp.);
- nauczania podporządkowania się regułom panującym w otoczeniu;
- przełamywania trudności z uzewnętrznieniem wiedzy;

Zdarza się jednak tak, że czasami nasi podopieczni reagują inaczej niż tego oczekujemy podczas zajęć. Staramy się jakoś zadziałać temu, pomóc im, ale czasami jesteśmy bezradni bo nie wiemy jaka jest tego przyczyna. Dlatego warto się zastanowić i ustalić, co sprawia, że dziecko traci nad sobą kontrolę.

Ellen Notbohm w swojej książce (*E. Notbohm, 2017, s. 131-139*) wskazuje na przeciążenie sensoryczne i to właśnie na nie powinniśmy zwrócić uwagę w pierwszej kolejności i jak najszybciej pozbyć się uczucia dyskomfortu. Kolejne, na które wskazuje autorka są to czynniki wyzwalające natury fizycznej i fizjologicznej. Mogą to być m.in.. alergie i nietolerancje pokarmowe, zaburzenia snu, dolegliwości jelitowo-żołądkowe, nieodpowiednie odżywianie się, choroby lub urazy, których dziecko nie komunikuje np. zapalenie ucha czy też złamanie kości. Na końcu autorka wskazuje na czynniki emocjonalne. To na nich skupię się najbardziej bo jako nauczyciele współorganizujący możemy mieć największy wpływ i największy w nich udział. Na wspomniane czynniki emocjonalne składa się frustracja, rozczarowanie, gnębienie przez innych, poczucie niesprawiedliwości.

Frustracja pojawia się, gdy dziecko próbuje, lecz nie jest w stanie sprostać naszym oczekiwaniom lub sprostać oczekiwaniom przed nim celów. Może zdarzyć się tal, że po prostu

nie rozumie oczekiwań lub są one zbyt wysokie i niemożliwe dla niego do osiągnięcia, natomiast jeżeli są możliwe do osiągnięcia, dziecko nie rozumie, dlaczego są konieczne i może też nie posiadać wystarczających umiejętności społecznych, motorycznych i językowych, aby zrealizować dany cel.

Rozczarowanie zazwyczaj pojawia się, gdy ktoś, na kogo dziecko liczyło, nie zrobił tego, do czego się zobowiązał, lub nie doszło do oczekiwanego wydarzenia. Dziecko z autyzmem uzależnione jest od rutyny i znanych zdarzeń, dostosowanie się do nagłych zmian w planie dnia może wymagać umiejętności, których ono jeszcze nie posiada i może wywołać wzburzenie, po którym powrót do wcześniejszego stanu może potrwać bardzo długo.

Gnębienie przez innych pojawia się, gdy dziecko jest atakowane i prowokowane, jest obiektem drwin ze strony rówieśników, rodzeństwa lub innych dorosłych. Dziecko z autyzmem nie dysponuje na tyle wyrafinowanymi zdolnościami językowymi i umiejętnościami społecznymi, żeby skutecznie się obronić. Mogą się tu natomiast pojawić wybuchy złości, stany lękowe, depresja czy też przemęczenie. Bardzo ważne jest podjęcie działań chroniących naszego ucznia przed takimi sytuacjami.

Poczucie niesprawiedliwości. Czym jest jednak sprawiedliwość dla dzieci z autyzmem? Można raczej powiedzieć, że dzieci te nie myślą w kategoriach sprawiedliwe/niesprawiedliwe, wiedzą natomiast, że mają problem z pogodzeniem swoich potrzeb z obowiązującymi zasadami. Zasady panujące w szkole, drużynie są zazwyczaj dla wszystkich takie same. Autyzm sprawia, że pole gry staje się nierówne i musimy nadać naszej sprawiedliwości nowe znaczenie, że sprawiedliwość ma nie oznaczać - tak samo dla wszystkich, tylko to, że każdy dostaje to czego potrzebuje.

Osoby pracujące z dziećmi ze spektrum autyzmu i zespołem Aspergera wiedzą, że nie jest łatwo nauczyć się, jak radzić sobie z wybuchami. Musimy jednak poznać przyczynę tego zachowania, przeprowadzić śledztwo, żeby odpowiednio zareagować. A im lepiej poznamy swojego ucznia i zbudujemy z nim pozytywną relację tym nasza współpraca będzie spokojniejsza.

Bibliografia:

1. Notbohm E.,(2017), Dziesięć rzeczy, o których chciałoby ci powiedzieć dziecko z autyzmem, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
- 2.Kaufman R. K., (2016), Autyzm, przełom w podejściu, Białystok. Wydawnictwo Vivante
- 3.Wojciechowska A. (2011), Charakterystyka języka i komunikacji osób z autyzmem i zespołem Aspergera, [w:] Obrębska M. (red.), O utrudnieniach w porozumiewaniu się. Perspektywa języka i komunikacji, Poznań, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych
4. Taylor B.A., McDonough K. A., (2007. Wybór programów nauczania, [w:] Maurice C. (red.), Modele zachowań oraz współpraca z dziećmi autystycznymi, Warszawa, Wydawnictwo Fundacja „Adama”
5. Anderson S.R., Taras M., O'Molloy Cannon B.,(2007), Nauczanie nowych umiejętności, [w:] Maurice C. (red.), Modele zachowań oraz współpraca z dziećmi autystycznymi, Warszawa, Wydawnictwo Fundacja „Adama”